

JAARVERSLAG 2024

Inhoud

VOORWOORD DOOR DE RVC	2
2 VERSLAG VAN HET DIRECTIETEAM	3
2.1 INLEIDING	3
2.2 SECTORONTWIKKELINGEN.....	4
2.2.1 FINANCIËLE SECTOR EN RENTEONTWIKKELING	4
2.2.2 ENERGIEPRIJZEN	5
2.2.3 NETCONGESTIE	6
2.2.4 REGELGEVING, SUBSIDIE DUURZAME ENERGIE EN GARANTIE VAN OORSPRONG	6
2.2.5 LOKALE BETROKKENHEID.....	7
2.3 MAATSCHAPPELIJK EN FINANCIËEL RENDEMENT	8
2.4 PRODUCTIERESULTATEN VANAF START.....	10
2.5 INVESTERINGSVOORSTELLEN.....	11
2.6 CLOSINGS.....	12
2.7 VERSTREKKINGEN.....	12
2.8 PORTEFEUILLE.....	13
2.9 ACTIVITEITEN EN VOORUITBLIK 2026	13
3 JAARREKENING	15
3.1 BALANS PER 31 DECEMBER 2024 NA RESULTAATBESTEMMING	15
3.2 WINST- EN VERLIESREKENING 2024.....	16
3.3 TOELICHTING EN GRONDSLAGEN VOOR HET OPSTELLEN VAN DE JAARREKENING	17
3.4 TOELICHTING OP DE BALANS.....	20
3.5 NIET UIT DE BALANS BLIJKENDE RECHTEN EN VERPLICHTINGEN	23
3.6 TOELICHTING OP DE WINST- EN VERLIESREKENING	24
3.7 GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM.....	26
4 OVERIGE GEGEVENS.....	27
5 VASTSTELLING JAARVERSLAG EN JAARREKENING	28

VOORWOORD DOOR DE RVC

Begin 2024 werd een goed jaar voorzien voor het FSFE, ondanks een paar lastige dossiers die horen bij een portefeuille met innovatieve projecten. De prijzen van energie en grondstoffen hadden zich, sinds de inval van Rusland in Oekraïne, weer enigszins gestabiliseerd; de pijplijn aan projecten was goed gevuld en de portefeuille kende een aantal vooruitstrevende projecten. Samen met de provincie werkte de directie aan het volgende meerjarenprogramma voor het fonds.

Aan het einde van het jaar, constateerden we echter dat sommige zaken een andere wending namen dan voorzien. Als de markt onvoldoende trekkracht heeft, als vergunningen niet doorkomen of een ondernemer niet doorinvesteert vanwege congestieproblematiek, komt er een moment dat een project moet worden afgeschreven. Dit was helaas het afgelopen jaar de realiteit voor twee grote duurzame initiatieven. En dat is pijnlijk. Voor de ondernemer, die met hart en ziel een nieuw project aangaat en voor de provincie, die als aandeelhouder de waarde van het fonds achteruit ziet gaan. Maar ook voor het team van FSFE, dat zich enorm heeft ingezet om deze mooie bedrijven voor Fryslân te behouden. De RvC heeft grote waardering voor directie en team dat professioneel opereerde, gekoppeld aan een betrokken begeleiding van de ondernemer.

Ook van invloed op de positie van het fonds, is dat de provincie in 2024 nog geen besluit kon nemen over de wijze waarop het FSFE wordt voortgezet. Dat betekent dat het fonds geen strategische lijnen naar de toekomst kan uitzetten en terughoudend moet zijn bij nieuwe aanvragen. Ons succesvolle Fonds heeft in de afgelopen 10 jaar voor ruim 130 miljoen euro aan financieringen verstrekt aan impactvolle projecten, 1350 banen gecreëerd en daarbij (cumulatief) ruim 5 miljoen euro aan rente afgedragen aan de provincie. Het goede contact van de FSFE-directie met beleidsmakers in de provincie en de constructieve gesprekken van directie en RvC met de verantwoordelijke gedeputeerde geven gelukkig voldoende vertrouwen in de toekomst. Als RvC zijn we blij met het recente besluit van Gedeputeerde Staten om een voorstel tot verlenging voor te leggen aan Provinciale Staten. Het MKB, de boeren en de Mienskip kunnen niet wachten!

Afgelopen jaar nam de RvC afscheid van medecommissaris Hendrik Jan Gorter, wiens termijn ten einde liep. Op deze plaats een woord van dank voor zijn inzet en (financiële) deskundigheid in de ruim 8 jaren dat hij bij het fonds betrokken was. Jan Nico Blauw heeft inmiddels zijn plaats ingenomen. Als business accelerator bij TenneT heeft de duurzame energiesector weinig geheimen voor hem. In 2024 overlegde de RvC acht keer met de directie in een officiële RvC-vergadering in Leeuwarden. Begin van het jaar voerde de RvC functioneringsgesprekken met de directieleden. Op 24 mei vond de jaarlijkse formele Vergadering van Aandeelhouders plaats en op 6 december nam de RvC-voorzitter deel aan een informeel overleg met de gedeputeerde en zijn staf. Daarnaast waren er diverse ontmoetingen tussen RvC, directie en aan het fonds gelieerde bedrijven.

Het FSFE ontwikkelt know-how binnen de Mienskip en andere sectoren. Het fonds brengt kunde en werkgelegenheid naar Fryslân en helpt de energiedoelen van de provincie verder te realiseren. Ook in 2025 zal het FSFE zich hiervoor inzetten. Als RvC staan we daarbij directie en team met raad en daad terzijde.

Marieke van der Werf
Voorzitter

2 VERSLAG VAN HET DIRECTIETEAM

2.1 INLEIDING

Fûns Skjinne Fryske Enerzjy (FSFE) is in 2014 opgericht met als primaire doelstelling een bijdrage te leveren aan de duurzaamheidsdoelstellingen van de provincie Friesland. Het FSFE doet dit door het ter beschikking stellen van financiële middelen aan projecten op het gebied van duurzame energieopwekking, energiebesparing en CO2-reductie.

Afgelopen jaar was een zwaar jaar voor het FSFE. Na 6 jaren met een operationele winst heeft het fonds voor het eerst sinds de opstartfase door twee grote incidentele voorzieningen een operationeel verlies geleden. De resultaten op de rest van de portefeuille (> 200 projecten) namen sterk toe: de omzet steeg met 40% tot 4,3 miljoen euro, het operationeel resultaat voor incidentele afboekingen steeg met 62% tot 2,9 miljoen euro.

Na het recordjaar 2023 aan uitzettingen heeft het fonds in 2024 10,9 miljoen euro uitgezet. De uitzettingen vonden net als in 2023 vooral plaats bij zonprojecten voor de Mienskip, zon- en windprojecten voor de agrarische sector en innovatieve projecten (vooral gerelateerd aan groengas). De vraag naar FSFE-financieringen bleef onverminderd groot. De belangrijkste redenen voor deze blijvende vraag zijn:

1. Door de relatief hoge (kapitaalmarkt)rente, in combinatie met een terughoudende opstelling van banken, is er een grotere vraag naar risicodragende projectfinanciering;
2. Er is nog meer aandacht voor lokaal eigendom, waarbij het met name voor energiecoöperaties mogelijk wordt gemaakt om minimaal 50% in lokale projecten te verkrijgen. Het FSFE speelde hierbij een belangrijke rol als risicodragende projectfinancier. Sinds 2022 is hier met de LEI-faciliteit voor Lokale Energie Initiatieven de rol van energiecoöperaties als (mede-)ontwikkelaar aan toegevoegd. Dat begint nu zijn vruchten af te werpen. De meeste energiecoöperaties richten zich op zon en wind, maar wij zien een toenemende vraag naar collectieve monomestvergisting en batterijprojecten.

We hebben ons verder gericht op het laagdrempelig aanbieden van 'kleinere' duurzaamheidsleningen (tot 300.000 euro) aan het MKB en de agrarische sector voor energiebesparing en duurzame opwek.

Als gevolg van de uitzettingen nemen de beschikbare middelen van FSFE af. Het is belangrijk dat vrije middelen beschikbaar blijven voor vervolginvesteringen en we willen ook zo breed mogelijk impact blijven maken. We zijn daarom terughoudend geweest om grotere tickets te verstrekken en halen de banden met mogelijke cofinanciers voor risicodragend kapitaal verder aan. Dit is overigens geen eenvoudige opgave waardoor verwacht wordt dat voor Mienskip energieprojecten incidenteel FSFE-financieringen boven de 5 miljoen euro zullen worden verstrekt.

De productie van duurzame energie in geheel Nederland bleef toenemen, in 2024 kwam 53% van de stroomproductie van zon- en windprojecten. Daarmee namen ook de onbalanskosten verder toe, de opwek van zon- en windenergie is lastiger te voorspellen. Dit betekent, tot onze spijt, dat het soms aantrekkelijker is om zonneparken uit te zetten in plaats van te laten draaien (in jargon 'curtailment' genoemd). Deze toegenomen onzekerheid betekent dat er nog nauwkeurigere afspraken gemaakt moeten worden met de operators van met name de zonneparken. In het verleden volstond een relatief eenvoudige SDE volgende overeenkomst met

de operator. Nu moeten ook afspraken gemaakt worden wie het recht heeft om parken uit te zetten en hoe onbalansopbrengsten worden verdeeld.

In 2024 zijn 31 nieuwe financieringen goedgekeurd met een omvang van 5,8 miljoen euro. 40 projecten en ondernemingen hebben financiering van het FSFE ontvangen voor in totaal 11,8 miljoen euro. Tot en met 2024 is er voor 130 miljoen euro aan projectfinancieringen en participaties geclosed (234 projecten), met een totale investeringsomvang van 443 miljoen euro in de provincie. Het FSFE genereert daarmee een multiplier van 3,4 op haar investeringen.

De CO₂-reductie gedurende de gehele technische levensduur van de in 2024 ondersteunde projecten bedraagt 49 kiloton. Dit staat gelijk aan de uitstoot van 14.600 benzineauto's (bron KplusV rapport).

Het FSFE is er primair opgericht om een bijdrage te leveren aan duurzame energie en daarmee CO₂-reductie. Door de geopolitieke ontwikkelingen van de afgelopen jaren is het begrip strategische autonomie echter ook steeds belangrijker geworden. Door FSFE ondersteunde projecten dragen hieraan bij. Een afgeleide in deze is het bestrijden van energiearmoede waarbij het FSFE samen met energie- en woningcoöperaties haar rol pakt en wil blijven pakken. Het FSFE voorziet duidelijk in een behoefte die goed aansluit bij de Friese Energievisie 2030:

“Het Friese energiesysteem in 2050 is robuust, flexibel en duurzaam. Fryslân wekt evenveel energie op als het gebruikt. De energiemix bestaat uit zonne-energie, windenergie, duurzame warmte, biogas en innovatieve technologieën zoals waterstof en getijdenenergie. De provincie werkt toe naar een combinatie van centrale en decentrale energiesystemen, waarbij lokale opwek en opslag een grote rol spelen”.

Voor de komende jaren voorzien we - mede door een nog grotere nadruk op lokaal eigendom - voor het FSFE naast de rol van financier ook een blijvende belangrijke rol als kennispartner van energiecoöperaties.

De verwachting is dat de groei van rentebaten de komende jaren doorzet, de kans op verdere grote incidentele afboekingen is klein.

In 2025 wordt samen met de provincie bepaald wat de rol van het FSFE wordt vanaf 2026 en de opvolgende periode.

2.2 SECTORONTWIKKELINGEN

2.2.1 FINANCIËLE SECTOR EN RENTEONTWIKKELING

Banken zijn om meerdere redenen terughoudend bij het financieren van projecten. Projecten onder de 5 miljoen euro werden de afgelopen jaren eigenlijk niet of nauwelijks door banken gefinancierd. Banken financieren projecten tussen de 5 en 10 miljoen euro over het algemeen met een hoofdelijke aansprakelijkheid van de ontwikkelaar of in combinatie met een groot percentage risicodragend achtergesteld kapitaal (25-50%). Dergelijk risicodragend kapitaal is zeer beperkt aanwezig. Naast het FSFE zijn er slechts enkele landelijke partijen (Polestar, Nationaal Groenfonds, Meewind, crowdfunding en recent het ASN/Startgreen initiatief) die bij specifieke omstandigheden risicodragend kapitaal verschaffen.

Een belangrijke ontwikkeling, gestart in 2022, is de hogere rente. Dit heeft grote gevolgen voor de relaties van het FSFE en daarmee voor het FSFE zelf. Ten eerste betekent dit dat het belang en de functie van het FSFE toeneemt, respectievelijk noodzakelijker wordt. Bij dezelfde kasstroom moet een groter deel gebruikt worden voor rente. Dit betekent dat banken, willen ze aan hun ratio's voldoen, een lager percentage van het project financieren. Er ontstaat dus meer behoefte aan risicodragend kapitaal van het FSFE. Een tweede gevolg van de oplopende rente is dat lopende projecten van het FSFE minder snel worden geherfinancierd.

In het verleden kon het FSFE soms niet mee in de tarieven van de markt door de relatief hoge rentevergoeding aan de provincie. Aangezien veel van de grotere projecten (zon, wind en biogas) in die gevallen door de markt werden opgepakt, vertraagde dat de verduurzaming van Friesland niet. Omdat veel financiers van buiten de provincie kwamen, vloeiden wel veel inkomsten naar andere delen van Nederland of het buitenland. Naast meer inkomsten voor Friesland betekent dit ook dat een grotere slagingskans van projecten door energiecoöperaties doordat het FSFE vaak veel nauwer betrokken is bij de projecten en de coöperaties beter kan begeleiden. Op die manier stimuleert het FSFE bovendien de ontwikkeling van know-how in Friesland.

2.2.2 ENERGIEPRIJZEN

Na de sterke tijdelijke stijging van de energieprijzen door de beperking van het Russische gas en de invasie in Oekraïne normaliseerde de situatie in 2023. De prijzen zijn overigens nog steeds significant hoger dan voor 2021. In 2024 waren de energieprijzen relatief stabiel, inmiddels bevinden de meeste projecten zich weer dichtbij of binnen de bandbreedte van de Subsidie Duurzame Energie (SDE).

De sterke groei van zon en windenergie heeft geleid tot onbalans in het net. Het aandeel van zon- en windenergie in de elektriciteitsproductie is sterk gestegen. De productie uit deze bronnen is veel lastiger te voorspellen dan elektriciteit uit kolen of gas waardoor prijsfluctuaties ontstaan. Daardoor moeten partijen dagelijks hogere kosten maken om tekorten of overschotten te corrigeren. Momenteel worden zonneparken zo'n 15% van de tijd uitgeschakeld! In jargon heet dit curtailment. Mits goed gemanaged hoeft dit niet altijd te leiden tot minder opbrengsten. Al met al hebben onbalanskosten en -opbrengsten een significante invloed op de prestaties van een aantal FSFE-projecten. Tot dusverre zijn deze mogelijke kosten ondervangen door goede contracten met operators. Dit blijft wel een heel belangrijk punt van aandacht. De verwachting is dat de onbalanskosten binnen vijf tot tien jaar afnemen door toename van zogenaamde 'flex assets'. Een voorbeeld van zo'n asset is een batterij die gevuld wordt als er een overschot is en daarmee de onbalanskosten verlaagd. Bij een tekort ontladt de batterij. Een ander voorbeeld is een buffervat van een warmtepomp die verwarmd wordt als er een overschot is. De verwachting is dat op middellange termijn ook waterstof een steeds belangrijkere rol gaat spelen als flex asset. Door in te zetten op de financiering van dergelijke flex assets wil het FSFE bijdragen aan een stabiele duurzame elektriciteitsmarkt. Een stabiele markt is van belang voor de energietransitie en een wezenlijke vermindering van de curtailment. De verdere ontwikkeling van flex assets is ook belangrijk voor ondernemers vanwege minder afhankelijkheid van de congestieproblematiek (zie 2.2.3.) en lagere en beter te voorspellen energiekosten.

In 2023 zijn de investeringskosten voor de hernieuwbare energieprojecten door de enorme inflatie, de hogere rente en langdurige vergunningstrajecten verder toegenomen. Dit heeft zich in 2024 verder doorgezet. Voor zonne-energie werd dit gecompenseerd door grote prijsdalingen

van panelen in 2023 en 2024. De verwachting is dat de prijzen voor zonne-energie de komende jaren zullen stabiliseren. Veel windturbinefabrikanten zijn door de gestegen kosten van grondstoffen in de problemen gekomen. Kleine producenten - relevant voor veel Mienskip projecten - zoals de Nederlandse bedrijven EAZ en EWT gingen zelfs failliet.

Als gevolg van de ontwikkelingen op de energiemarkt wordt de rol van de Subsidie Duurzame Energie (SDE++) in de opwekprojecten van zon, wind en biomassa kleiner. Inkomsten moeten komen uit alternatieve opbrengsten, zoals Garanties van Oorsprong (zie 2.2.4), onbalansvergoedingen door middel van curtailment of batterijen.

2.2.3 NETCONGESTIE

Net als andere delen van Nederland, ontkomt ook Friesland niet aan congestieproblemen en beperkingen bij zowel de levering als teruglevering van elektriciteit. Grote problemen doen zich voor op bedrijventerreinen, maar ook in nieuwbouwwijken. In stedelijk gebied is de toename van residentiële zonnestroominstallaties gekoppeld aan de groei van de elektriciteitsbehoefte door warmtepompen voor de laagspanningsnetten een zorg. Het grote aantal aanvragen voor (grote) aansluitingen voor de levering maar ook teruglevering van duurzame zonne-energie door heel Friesland stelt Liander voor flinke uitdagingen.

Gezien de omvang van de uitdaging is de verwachting dat de aansluittermijnen de komende jaren nog verder zullen oplopen. Het FSFE zet zich in om deze ontwikkeling te dempen, vooral door middel van investeringen in batterijen en andere flex assets en het faciliteren van het opzetten van energiehubs in Friesland.

2.2.4 REGELGEVING, SUBSIDIE DUURZAME ENERGIE EN GARANTIE VAN OORSPRONG

In 2020 is de nieuwe SDE++-regeling geïntroduceerd. In de voorgaande regeling werden subsidies toegekend op basis van de goedkoopste techniek per kilowattuur. In de nieuwe regeling ligt de focus op de laagste subsidie-intensiteit per vermeden kilogram CO₂. Dit gaf de provincie Friesland aanleiding om het mandaat van het FSFE te verruimen van energietransitie naar een pilot CO₂-opgave. Door de beperkte middelen van het fonds heeft de directie in 2024 besloten om dicht bij haar oorspronkelijke mandaat (een bijdrage leveren aan de energietransitie) te blijven en bijvoorbeeld geen circulaire projecten die bijdragen aan CO₂-reductie niet in overweging te nemen.

De vastgestelde SDE-tarieven voor 2024 waren vergelijkbaar met de jaren ervoor. Vanwege het onbalansrisico, netcongestie en oplopende rentelasten zijn de overwinsten wel uit de markt. Veel ontwikkelaars waren inmiddels uitgelijnd op de uitrol van een groot aantal projecten. Een aantal van deze partijen zijn in de problemen gekomen. In combinatie met de klimaatakkoorden biedt dit kansen voor energiecoöperaties. Er is nog steeds een aantrekkelijk rendement te behalen, zeker nu er een overaanbod aan ontwikkelaars lijkt te bestaan.

Ondanks de hogere tarieven binnen de SCE-regeling (Subsidie Coöperatieve Energieopwekking) is het gebruik van de regeling beperkt. We zien een teruglopende hoeveelheid aanvragen als gevolg van onder andere te hoge projectkosten, netcongestie en terughoudendheid van de lokale politiek richting energie-initiatieven. Dat neemt niet weg dat hier interessante kansen

liggen, omdat de regeling is verruimd, waardoor grotere projecten mogelijk zijn, en verbeterd voor kleinschalige initiatieven.

Wij maken hier een onderscheid tussen Garanties van Oorsprong (GvO) gekoppeld aan de elektriciteitsmarkt en GvO's gekoppeld aan de gasmarkt. De langetermijnverwachtingen voor de opbrengsten uit GvO's gekoppeld aan duurzame elektriciteit zijn beperkt. Voor hernieuwbaar gas is de potentie van GvO's ondanks dalingen van twee jaar geleden cruciaal voor de business case. Tot dusverre werd de vraag naar GvO in de groengassector bepaald door de transportsector. Hierbij worden GVO's omgezet in HBE's (Hernieuwbare Brandstof Eenheden), die de aanbieders van brandstoffen kunnen aanwenden om te voldoen aan hun bijmengverplichting. Deze markt werd twee jaar geleden verstoord door een extra aanbod vanuit de scheepsvaart, met name vanuit China. Inmiddels zijn de prijzen gestabiliseerd, weliswaar op een lager niveau dan drie jaar geleden, maar nog op een dusdanig niveau dat de opbrengsten uit gas en GvO's hoger ligt dan vanuit de SDE-regeling.

Een belangrijke ontwikkeling is de zogenaamde bijmengverplichting voor de gebouwde omgeving. De verwachting is dat de GvO's voor de gebouwde omgeving vanaf 2027 worden omgezet in Groen Gas Eenheden (GGE's), volgens dezelfde systematiek als die van de transportsector. Deze kunnen dan door de aanbieders van gas worden aangewend om te voldoen aan hun bijmengverplichting. Dus de verplichting dat een deel van het geleverde gas duurzaam is opgewekt, in plaats van fossiele oorsprong.

De provincie Friesland zet groot in op hernieuwbaar gas door middel van vergisting, waaronder ook monomestvergisting. Hoog over zou met behulp van lokale vergisting in Friesland bijna 50% van de Friese gebouwde omgeving van groen gas voorzien kunnen worden. Het FSFE heeft een sterke pijnpijn van groengasprojecten, vooral door middel van monomestvergisting, zowel bij grotere als kleinere agrariërs, ook in combinatie met biogashubs.

Vanuit regelgeving bestaat er een aantal bottlenecks, zoals aangescherpte milieueisen (onder meer stikstof). Ook discussies over bijvoorbeeld de koolstofketen van biomassa frustreren soms de energietransitie.

Het FSFE is betrokken bij een aantal projecten waar ngo's de voortgang van projecten belemmeren. Langdurige beroepsprocedures (kunnen) leiden tot een vertraging van maatschappelijk belangrijke verduurzamingsprojecten.

2.2.5 LOKALE BETROKKENHEID

Het FSFE heeft inmiddels 38 projecten van energiecoöperaties gefinancierd. De totale financiering bedroeg 20,2 miljoen euro, de totale investeringswaarde was 48,2 miljoen euro.

Goede voorbeelden zijn De Dolten I en II, waar het FSFE een structuur heeft ontwikkeld waarbij de energiecoöperatie 51% eigenaar is geworden van twee zonneparken (totaal 28 MW). Dit past bij het streven om de 'Mienkip' voor minimaal 50% (en in de toekomst 60%) eigenaar te laten zijn van eigen duurzame energiebronnen. Hiermee wordt ook voorkomen dat beschikbare subsidies of (over)rendementen ten goede komen aan partijen buiten Friesland.

Dit soort projecten vergt een investering van meerdere miljoenen euro's per project. Het FSFE was goed gepositioneerd om deze ontwikkeling volledig met risicodragend kapitaal te faciliteren. Aangezien de middelen van het FSFE langzaam opraken, is het FSFE genoodzaakt om naast senior financiers ook junior financiers op te lijnen voor dit soort projecten. Een interessant voorbeeld is een recente termsheet die het FSFE samen met ASN/Startgreen heeft uitgebracht voor het drijvende zonnepark Skûlenboarch. De totale indicatieve omvang van de financiering bedraagt 30 miljoen euro waarvan 20 miljoen euro senior zal worden verstrekt door een bank. De resterende 10 miljoen euro achtergestelde financiering zal waarschijnlijk verstrekt worden door ASN/Startgreen en FSFE, waarbij FSFE het syndicaat leidt.

Zon- en windenergieprojecten worden bijna niet meer ontwikkeld zonder betrokkenheid van de 'Mienskip' (vrijwel altijd een vereiste bij het verstrekken van een vergunning). In 2023 is de LEI faciliteit van het FSFE van de grond gekomen en in 2024 verder uitgebreid. Er werden twee ontwikkelfinancieringen voor energiecoöperaties verstrekt. Op dit moment is de omvang van met name de zonne-energieprojecten in ontwikkeling door de Mienskip ca. 100 MWp. Zonder het FSFE komen deze projecten niet van de grond ofwel in eigendom van commerciële ontwikkelaars en financiers, waarvan de meesten buiten Friesland/Nederland.

Een recente ontwikkeling die van groot belang voor lokaal eigendom kan zijn, is de nieuwe Energiewet die op 10 december 2024 is aangenomen. In deze wet is onder andere opgenomen dat energiegemeenschappen binnen de eigen groep energie kunnen delen. Naast lagere prijzen voor de gemeenschap als geheel biedt dit ook grote kansen om onbalanskosten te verlagen, omdat de gelijktijdigheid groter wordt.

2.3 MAATSCHAPPELIJK EN FINANCIËEL RENDEMENT

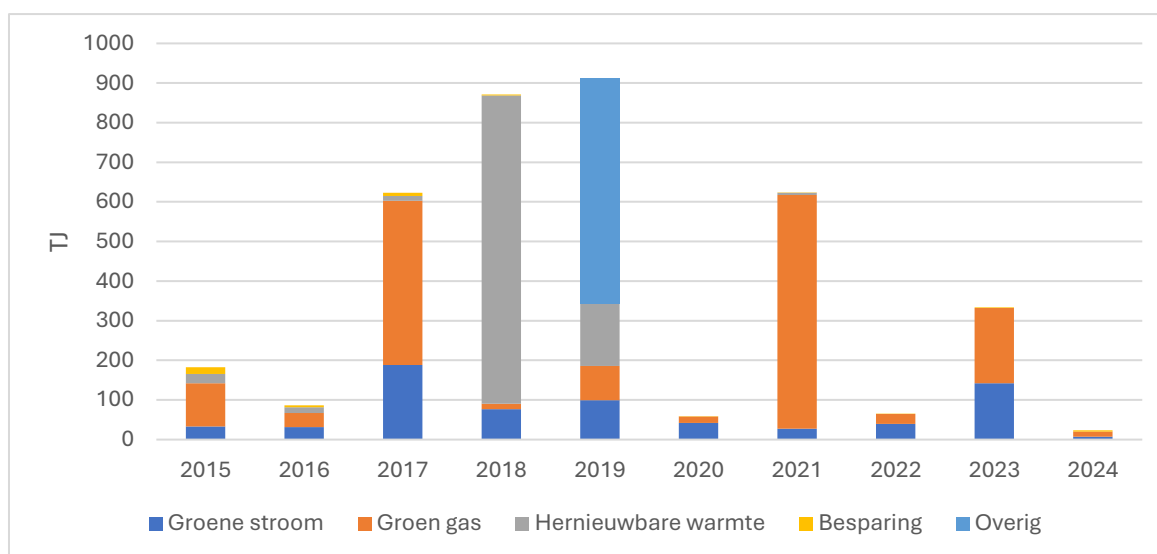
Maatschappelijk rendement

De direct toerekenbare jaarlijkse energiebesparing of -opwekking wordt door KplusV in opdracht van het FSFE doorgerekend.

In de volgende grafiek wordt de ontwikkeling vanaf de start van het fonds weergegeven. Windpark Fryslân is buiten beschouwing gelaten door de enorme impact die dit project heeft gemaakt (namelijk 5.400 TJ). De grafiek is niet goed leesbaar als dit project wordt meegenomen.

Jaarlijks wordt de impact van alle projecten bijgesteld aan de hand van de nieuwe publicatie van emissiefactoren. Door een daling van emissies voor elektriciteit, neemt de impact van de portefeuille af als gevolg van een schonere energiemix.

Jaarlijkse energie-impact projecten 2015-2024 (excl. Windpark Fryslân)

Bron: Bijdrage projecten FSFE door KplusV

2024 kent een lagere impact dan andere jaren. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat een deel van de uitzettingen plaatsvond bij bestaande projecten, waarvan de impact al is meegeteld in eerdere jaren en een deel van de uitzettingen niet goed is uit te drukken in kwantitatieve impact, waaronder energieopslag. De netto berekende energie-impact van alle door FSFE ondersteunde projecten, inclusief Windpark Fryslân, bedraagt 9.179 Tj per jaar, mits volledig operationeel. Dit komt overeen met het gemiddelde energiegebruik van zo'n 221 duizend Friese woningen.

De verwachte bijdrage aan de CO₂-reductie in Friesland van de door FSFE gefinancierde projecten in 2024 bedraagt 49 kiloton (equivalent aan de uitstoot van 219 miljoen kilometers op benzine en gelijk aan de jaarlijkse uitstoot van 1.200 benzineauto's).

De CO₂-reductie van de projecten die in de periode 2015-2024 zijn ondersteund, bedraagt jaarlijks 980 kiloton. Dit komt overeen met de jaarlijkse uitstoot van ongeveer 291.700 benzineauto's. De CO₂-reductie gedurende de gehele technische levensduur van de ondersteunde projecten bedraagt 15.185 kiloton (jaarlijkse uitstoot circa 4,5 miljoen benzineauto's), waarvan 11.895 kiloton door Windpark Fryslân.

In 2021 heeft de provincie nieuwe doelstellingen voor het verbruik en opwek van energie geformuleerd, die begin 2022 door Provinciale Staten zijn aangenomen. Het besparingsdoel voor 2030 ligt op 25% ten opzichte van het verbruik van 2010. De opwekdoelstelling is 33% duurzame opwek van het resterende verbruik.

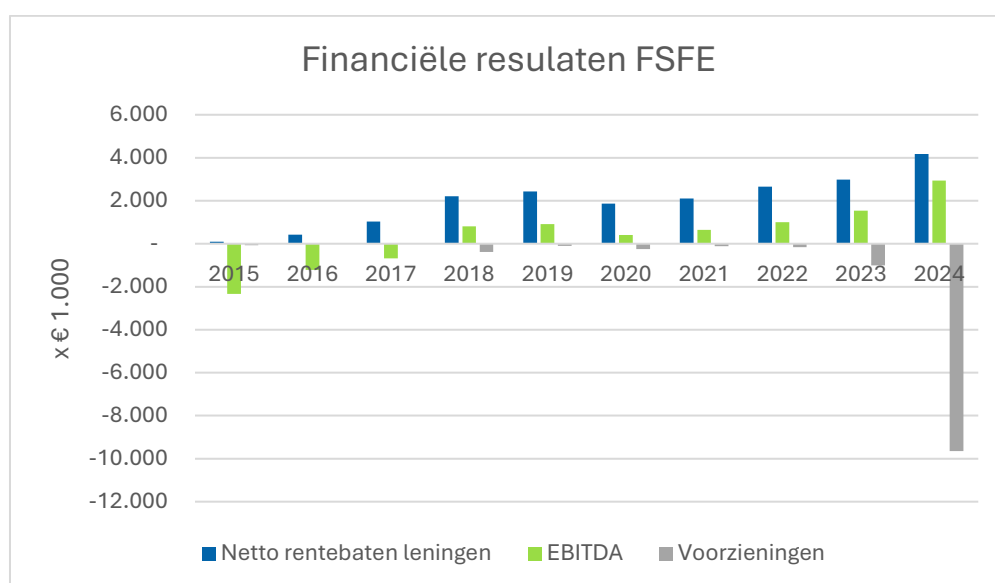
Het grootste deel van de middelen van het FSFE wordt aangewend voor risicodragende achtergestelde (senior) leningen in omvangrijkere projecten. Meestal volstaat 25-35% aan risicodragend kapitaal om deze projecten mogelijk te maken. Deze projecten hebben dus een grote hefboom en per geïnvesteerde euro een veel grotere energetische impact dan senior leningen. De impact per geïnvesteerde euro kan wel aanzienlijk verschillen, afhankelijk van de omvang van het totale project en de techniek.

Het FSFE vertrekt ook financieringen aan tal van kleinere projecten met een kleinere hefboom (FSFE doet bij deze leningen meestal 2/3 de ondernemer 1/3 van de financiering). Het afgelopen jaar werd aan 16 agrariërs en mkb'ers voor 1,6 miljoen euro aan financiering verstrekt. Energiecoöperaties en lokale initiatieven leenden door middel van 4 financieringen 0,4 miljoen euro. Dergelijke projecten bevorderen het draagvlak binnen de 'Mienskip'. Daarnaast is de eerste Sportlening in samenwerking met Stichting Waarborgfonds voor de Sport uitgeboekt.

Financieel rendement

Als gevolg van het record aan uitzettingen in 2023 namen de rentebaten in 2024 sterk toe. In 2024 werd voor 11,8 miljoen euro aan nieuwe leningen en participaties verstrekt, tegenover 10,6 miljoen euro aan aflossingen. Participaties genereren overigens geen rentebaten en de waardeontwikkeling en dividenden worden veelal pas bij het afstoten (de exit) genomen. De ontwikkelingen van de participaties als geheel zijn mede door de stijging van de energieprijzen positief, waardoor mag worden aangenomen dat binnen 3-5 jaar goede resultaten worden geboekt.

De volgende tabel toont de ontwikkeling van de netto rentebaten en de EBITDA sinds de start van het fonds in 2014. Het netto fondsresultaat voor belasting wordt gevormd door de getroffen voorzieningen en de rentelasten over de financiering van het fonds op de EBITDA in mindering te brengen.

De EBITDA bestaat uit de netto rentebaten verminderd met de operationele kosten, zonder voorzieningen en rentelasten.

2.4 PRODUCTIERESULTATEN VANAF START

Vanaf de start van FSFE zijn de volgende financieringen goedgekeurd.

Onder 'IC goedkeuring' staan aantallen en bedragen die vanaf de start tot en met het vierde kwartaal van 2024 door de IC zijn goedgekeurd of verstrekt vanuit een standaardfaciliteit. De cumulatieve doelstelling met betrekking tot verstrekkingen voor ultimo 2024 is berekend door de jaardoelstelling voor 2024 op te tellen bij de gerealiseerde verstrekkingen ultimo 2023.

Aflossingen zijn teruggekomen uit maandtermijnen, eigen middelen, herfinanciering, afboeking

of uit afwikkeling van depots en berekend door de oorspronkelijke hoofdsom te verminderen met de huidige schuldrest.

Productiecijfers vanaf start FSFE t/m Q4 2024							
gemeten t/m 31-12-2024 bedragen x1.000	IC goedkeuring		Geclosed		Verstrekingen	Doelstelling verstrekingen	Aflossingen
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	bedrag	bedrag	bedrag
Leningen en participaties (per sector)							
Energiebesparing	36	19.470	27	11.584	9.389	10.389	2.471
Opwekking	203	126.683	186	101.616	89.885	91.764	40.807
Infrastructuur en opslag	15	7.761	10	6.689	4.993	7.636	2.208
Circulair, CO2-reductie en -behoud	2	5.275	2	7.388	7.388	6.207	-
Ontwikkefinanciering	11	2.740	9	2.534	2.422	3.020	348
Totaal	267	161.930	234	129.811	114.077	119.016	45.834

2.5 INVESTERINGSVOORSTELLEN

FSFE zoekt duurzame projecten met een financieringsbehoefte. Na inventarisatie worden projecten voorgelegd aan de investeringscommissie (IC) of verstrekt onder een faciliteit. Goedgekeurde voorstellen worden vervolgens geclosed. Bij de start van een project wordt de closing omgezet in een financiering (verstrekking).

In 2024 is de IC 11 keer bijeengekomen. Er zijn in 2024 31 transacties goedgekeurd ter waarde van 5,9 miljoen euro. Daarvan zijn 10 voorstellen door de IC beoordeeld en 20 financieringen door middel van standaardfaciliteiten verstrekt. In het afgelopen jaar heeft de IC veelal ook geadviseerd bij bijzonder beheertrajecten.

Sector	Aantal transacties	Bedrag goedgekeurd
Energiebesparing	3	360.026
Opwekking	20	3.304.819
Infrastructuur en energieopslag	3	790.000
Circulair, CO2-reductie en -behoud	2	1.207.593
Ontwikkefinanciering	3	203.099
Totaal goedgekeurd	31	5.865.537

Vanaf de start van het fonds in 2014 tot en met 31 december 2024 heeft de IC over in totaal 267 financieringsvoorstellen een positief advies gegeven. De totale projectwaarde van deze voorstellen is 585 miljoen euro, waarvan het FSFE 162 miljoen euro financiert of voornemens is te financieren. Een groot deel van deze voorstellen is ondertussen geclosed (130 miljoen euro), 28,5 miljoen euro aan deals zijn vervallen.

Kleinere financieringen worden door middel van raamtransacties gesloten. De aanvragen worden tegen vooraf vastgestelde condities uitgevoerd zonder advies van de IC. Er is een budget gealloceerd voor dergelijke kleinere, gestandaardiseerde projecten. De besluitvorming voor kleine financieringsvoorstellen is vereenvoudigd en de doorlooptijd teruggebracht. Mede daardoor is het FSFE in staat om bij dit soort transacties efficiënt te verstrekken. Afzonderlijke IC-adviezen zijn voor deze projecten niet meer nodig. Deze worden wel in de aantallen en de bedragen meegenomen.

De vraag naar de Verduurzamingslening voor het MKB is sterk toegenomen. In totaal zijn nu 111 leningen aan Mkb'ers en agrariërs verstrekt, waarvan 17 in 2024.

Voor ontwikkeltrajecten ten behoeve van energiecoöperaties is de faciliteit Ontwikkel financiering voor Lokale Energie Initiatieven Fryslân (LEI Fryslân) in 2022 geïntroduceerd. Door middel van de faciliteit kunnen de coöperaties maximaal 200.000 euro per initiatief lenen om ontwikkeltrajecten om te zetten in haalbare businesscases. De faciliteit heeft een looptijd van 4 jaar en een maximumomvang van 3 miljoen euro. Deze activiteit is zeer succesvol gebleken. Op dit moment zijn acht ontwikkeltrajecten goedgekeurd, één project is in behandeling en vijf projecten in voorbereiding. Mochten deze trajecten tot daadwerkelijke projecten leiden, dan betekent dit een totale investering van meer dan 100 miljoen euro, waarvan minimaal 30 miljoen euro risicodragend moet worden gefinancierd.

2.6 CLOSINGS

De productie is dit jaar geëindigd met 37 transacties ter waarde van 10,9 miljoen euro.

Sector	Aantal transacties	Bedrag geclosed
Energiebesparing	1	25.000
Opwekking	30	7.598.571
Infrastructuur en energieopslag	2	1.316.529
Circulair, CO2-reductie en -behoud	2	1.700.000
Ontwikkel financiering	2	295.000
Totaal geclosed	37	10.935.100

Het MKB, de boeren en de Mienskip in Friesland rekenen op ons; de afgelopen 10 jaren hebben wij bijna 130 miljoen euro beschikbaar gesteld, wat voor veel projecten de essentiële basisfinanciering was om het project te realiseren.

2.7 VERSTREKKINGEN

Bij een closing kunnen voorwaarden of overeengekomen termijnen zijn opgenomen die leiden tot uitstel van het verstrekken van de lening. In 2024 werd voor 11,8 miljoen euro uitgeboekt. De doelstelling voor nieuwe verstrekkingen lag op 17 miljoen euro.

Sector	Aantal transacties	Bedrag verstrekt
Energiebesparing	3	1.525.000
Opwekking	32	6.451.924
Infrastructuur en energieopslag	2	1.316.529
Circulair, CO2-reductie en -behoud	3	2.181.800
Ontwikkel financiering	2	295.000
Totaal verstrekt	31	11.770.253

2.8 PORTEFEUILLE

Ten opzichte van 2023 zijn de netto rentebaten (renteopbrengsten verrekend met vergoeding over het depot) met 1,2 miljoen euro toegenomen naar 4,2 miljoen euro. In 2024 werden nieuwe voorzieningen van 9,6 miljoen euro getroffen. Dit heeft als gevolg dat de verwachte rentebaten voor komend jaar zullen afnemen.

In 2024 viel een aantal projecten onder bijzonder beheer. Binnen één project waren de oorspronkelijke ondernemers niet langer actief en was de belangrijkste taak van het FSFE-team het vinden van een koper die het project volledig kon afbouwen en het operationeel management op zich kon nemen. Medio 2024 werd deze koper gevonden. Nadat deze strategische investeerder een eerste tranche had geïnvesteerd bleek de kapitaalbehoefte om de fabriek volledig af te bouwen groter dan verwacht. Daarmee werd ondanks de goede marktvooruitzichten een faillissement onafwendbaar.

Daarnaast is gebleken dat ook een tweede project niet langer haalbaar was. Op dit moment wordt gewerkt aan een liquidatie. Vooruitlopend hierop is de investering volledig voorzien.

2.9 ACTIVITEITEN EN VOORUITBLIK 2026

Op 22 april 2024 heeft de provincie haar concept-energievisie gepresenteerd. Deze sluit goed aan op de huidige pijplijn van het FSFE. Deze pijplijn bestaat momenteel uit 46 projecten met een totale projectomvang 209 miljoen euro, waarvan het FSFE 64 miljoen euro zou kunnen financieren. De focus ligt op de drie terreinen die ook in de concept-Friese Energievisie worden beschreven:

- Fossielvrij
- Dempden netcongestie
- Lokaal eigendom

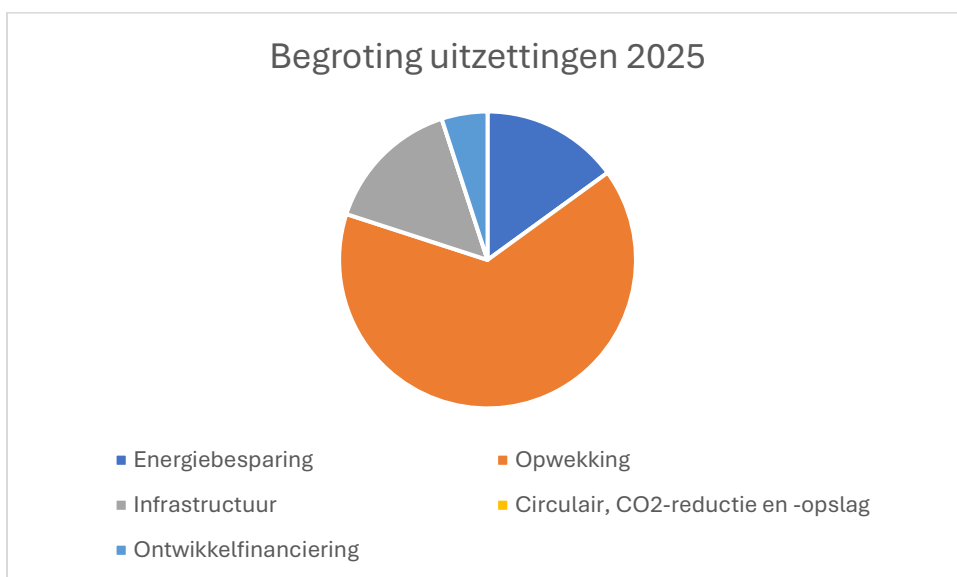
Vooraf op het gebied van lokaal eigendom is de pijplijn zeer sterk. De komende twee tot drie jaar zou het FSFE daar samen met de energievoerders voor meer dan 150 miljoen euro aan projecten kunnen realiseren. De verwachting is dat banken 50-70% van deze financiering op zich willen nemen. Blijft er nog een groot bedrag over dat ingevuld moet worden met risicodragend kapitaal. Gezien de beperkte resterende middelen kan het FSFE dit niet zelfstandig invullen. Op dit moment werkt het FSFE aan samenwerkingsverbanden met co-financiers die het FSFE als lokale partij graag als syndicaatsleider zien.

De pijplijn voor collectieve en individuele monomestvergistingsprojecten is ook sterk. Door gunstige SDE-subsidies en de vooruitzichten op de GvO-markt zijn deze projecten goed te financieren. Ze vergen door de organisatorische complexiteit de nodige begeleiding, ook vanuit het FSFE. De verwachting is dat komende twee tot drie jaar een aanzienlijk aantal monomestvergisters in Friesland gerealiseerd kan worden, waarbij ook weer een fors percentage van het risicodragend kapitaal vanuit het FSFE noodzakelijk is om dit mogelijk te maken.

Het FSFE heeft de eerste batterijprojecten/energiehubs al gefinancierd en daarmee een blauwdruk ontwikkeld om meerdere Friese energiebedrijventerreinen te helpen deze stap te zetten. De verwachting is dat het FSFE jaarlijks twee á drie bedrijventerreinen kan voorzien van flex assets in combinatie met hernieuwbare opwek.

Verduurzaming van vastgoed en duurzame mobiliteit blijven ook een speerpunt. Ook zal het FSFE actief blijven als sparringpartner voor de grote warmtetransitieprojecten. Gezien de beperkte middelen en lange doorlooptijd van grootschalige warmteprojecten zal het FSFE terughoudend zijn om grote investeringen in warmteprojecten te doen.

Voor 2025 verwachten we minimaal 10 miljoen euro uit te zetten op basis van het vastgestelde jaarplan. Onderstaande grafiek geeft de verdeling van de uitzettingen weer.

De verwachting is dat het FSFE eind 2025 124 miljoen euro heeft geïnvesteerd in 260 projecten. Na de voorzieningen in 2024 zijn de grootste risico's uit de portefeuille. In 2025 verwacht het FSFE 1,5 miljoen euro aan vrije kasstroom te genereren, oplopend tot 2,5 miljoen euro in 2027. Daarmee is een stevige basis voor een revolverend fonds gelegd.

Leeuwarden, 14 mei 2025

Directieteam FSFE B.V.
Bert van der Weerd, Michel Hendriks en Pieter van der Berg

3 JAARREKENING

3.1 BALANS PER 31 DECEMBER 2024 NA RESULTAATBESTEMMING

	ACTIVA (bedragen x 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
	Financiële vaste activa		
1	Leningen	56.247	60.022
2	Participaties	3.607	3.812
3	Financiële Instrumenten	-	19
		59.854	63.853
	Vlottende activa		
4	Debiteuren en overige kortlopende activa	2.238	2.971
		2.238	2.971
	Liquide middelen		
5	Betaalrekeningen	6.856	4.288
		6.856	4.288
	Totaal	68.948	71.112

	Passiva (Bedragen x 1000)	31-12-2024	31-12-2023
	Eigen vermogen		
6	Gestort kapitaal	27.413	26.163
7	Overige reserves	-11.940	-4.521
		15.473	21.642
	Langlopende schulden		
8	Aangetrokken leningen	52.238	48.488
		52.238	48.488
	Vlottende passiva		
9	Crediteuren	122	135
10	Te betalen rente op langlopende schulden	1.011	826
11	Overige kortlopende schulden	104	21
		1.237	2.217
	Totaal	68.948	71.112

3.2 WINST- EN VERLIESREKENING 2024

	Winst- en verliesrekening (Bedragen x 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
	Rentebaten	4.306	3.156
	Rentelasten	-1.016	-826
12	Renteresultaat	3.290	2.330
13	Afsluitprovisie	78	116
13	Opbrengsten uit participaties	-	120
13	Overige baten	101	57
	Overige baten	179	293
	Som der bedrijfsopbrengsten	3.469	2.623
14	Management fee	-1.258	-1.412
15	Kosten Raad van Commissarissen	-43	-42
16	Kosten Investeringscommissie	-49	-44
17	Overige kosten	-147	-113
18	Bijzondere waardeverminderingen financiële vaste activa	-9.366	-1.306
	Som de bedrijfslasten	-10.863	-2.917
	Resultaat voor belastingen	-7.394	-294
19	Vennootschapsbelasting	-25	-
	Resultaat na belastingen	-7.419	-294

3.3 TOELICHTING EN GRONDSLAGEN VOOR HET OPSTELLEN VAN DE JAARREKENING

Algemene informatie

De rechtspersoon Fûns Skjinne Fryske Enerzjy B.V. (FSFE B.V., KvK-nummer 61316113) is statutair gevestigd te Leeuwarden. De activiteiten bestaan uit het faciliteren, bevorderen, verbreden en verdiepen van de efficiëntie in het gebruik van energie, van de transitie naar het opwekken en gebruik van duurzame energie, van de kennis en innovatie en van de bedrijvigheid en de werkgelegenheid in de provincie Fryslân.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening

De jaarrekening van FSFE is volgens de wettelijke bepalingen, zoals opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor Jaarverslaggeving opgesteld.

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten, tenzij anders vermeld.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar worden in acht genomen als zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Stelselwijzigingen

In de jaarrekening zijn ten opzichte van voorgaande jaren geen stelselwijzigingen doorgevoerd.

Presentatiewijzigingen

In de jaarrekening is ten opzichte van voorgaande jaren de presentatie van de posities depots gewijzigd. De saldi van het niet getrokken deel van de depots zijn tot voorgaand jaar omwille van het inzicht voor de gebruikers als onderdeel van de kortlopende schulden verantwoord. Op deze wijze werd inzicht verschaft in de reeds toegezegde leningen en daarmee het niet getrokken deel van de depots als onderdeel van de balans. Overeenkomstig de richtlijnen voor de jaarverslaggeving (RJ) is er in feite nog geen sprake van een vordering uit hoofde van een verstrekte lening noch sprake van een feitelijke verplichting uit hoofde van de depots, aangezien dit toe ziet op het niet getrokken deel. Omwille van het inzicht voor de gebruikers van de jaarrekening is derhalve besloten om deze presentatie te wijzigen en de posities in de balans te salderen. Wel zijn de posities in de toelichting in de jaarrekening van de leningen inzichtelijk gemaakt, waarbij het niet uitgekeerde deel van de lening en het niet getrokken deel van de depots onderdeel vormen van de verstrekte leningen voor eenzelfde bedrag. Deze presentatiewijziging is voor de vergelijkbaarheid met retrospectief effect aangepast in de vergelijkende cijfers. Deze presentatiewijziging heeft geen invloed op het resultaat noch het vermogen van de organisatie en leidt uitsluitend tot een verschuiving tussen de kortlopende schulden uit hoofde van de depots en de verstrekte leningen als onderdeel van de financiële vaste activa.

Een soortgelijk aanpassing is doorgevoerd met betrekking tot de rentebaten op de leningen en de rentelasten op de depots. Beide onderdelen zijn tot voorgaand jaar omwille van het inzicht voor de gebruikers los verantwoord. Op deze wijze werd inzicht verschaft in de rentebaten op de leningen en de rentelasten over het niet getrokken deel van de depots. Ook hier is er omwille van het inzicht voor de gebruikers van de jaarrekening besloten om deze presentatie te wijzigen en de posities in de winst- en verliesrekening te salderen, zodat het werkelijke rendement op de opgenomen leningen inzichtelijk wordt. Deze presentatiewijziging is voor de vergelijkbaarheid

met retrospectief effect aangepast in de vergelijkende cijfers. Deze presentatiewijziging heeft geen invloed op het resultaat noch het vermogen van de organisatie.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva leningen en rekening-courantkrediet

De verstrekte leningen en kredieten worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Vervolgens worden deze leningen gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Deze waarderingsgrondslag is in de praktijk gelijk aan de nominale waarde. Eventuele bijzondere waardeverminderingen worden in mindering gebracht op de geamortiseerde kostprijs en verantwoord in de winst- en verliesrekening.

Met een aantal leningnemers is de afspraak gemaakt dat zij de over de verslagperiode verschuldigde rente op een later tijdstip zullen betalen (grace period). Als met de leningnemer is afgesproken dat de rentebetaling binnen één jaar zal plaatsvinden, dan wordt de rente verantwoord onder 'Debiteuren en overige kortlopende activa'. Als de rentebetaling niet binnen een jaar plaatsvindt, wordt de rente toegevoegd aan het uitstaande leningbedrag.

Overigens gaat het in bijna alle gevallen om projectfinancieringen, vaak met Stimulering Duurzame Energie (SDE) subsidie en een langere productielooptijd dan financieringslooptijd ('tail'). Het risico van niet-terugbetalen is daarmee relatief beperkt. Bovendien resteert er door de tail extra tijd voor het inlopen van achterstanden.

Participaties

Participaties worden initieel gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs, onder aftrek van noodzakelijk geachte afwaarderingen op grond van de situatie bij de betrokken ondernemingen. Een voorheen opgenomen waardeverminderingverlies wordt teruggenomen als de indicatie van de waardevermindering objectief aantoonbaar is weggenomen.

Financiële instrumenten

Financiële instrument worden initieel gewaardeerd tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijsmethode op basis van de effectieve rente methode. Eventuele bijzondere waardeverminderingen worden in mindering gebracht op de geamortiseerde kostprijs en verantwoord in de winst- en verliesrekening.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Indien middelen niet ter vrije beschikking staan, dan wordt hiermee bij de waardering rekening gehouden.

Overige activa en passiva

Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde; de vorderingen, voor zover nodig, onder aftrek van een voorziening wegens oninbaarheid.

Bijzondere waardevermindering van financiële vaste activa

Bijzondere waardeverminderingen van financiële vaste activa worden bepaald op basis van de beste inschatting van de beheerder van de toekomstige verdien capaciteit/verwachte toekomstige kasstromen van de individuele investeringen, rekening houdend met de verkregen zekerheden. Tevens houdt de beheerder rekening met de volwassenheidsfase van de individuele investeringen.

Langlopende en kortlopende schulden

Bij de eerste opname van schulden worden deze opgenomen tegen reële waarde verminderd met (in geval van een financiële verplichting die niet tegen reële waarde, met verwerking van waardeveranderingen in de winst- en verliesrekening, is opgenomen) de direct daaraan toe te rekenen transactiekosten.

De schulden worden na de eerste waardering gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs volgens de effectieve rentemethode. Winst of verlies worden in de winst- en verliesrekening opgenomen zodra de verplichtingen niet langer op de balans worden opgenomen, alsmede via het amortisatieproces.

Vennootschapsbelasting

De belasting naar de winst of het verlies over het boekjaar omvat de over de verslagperiode verschuldigde en verrekenbare winstbelastingen en uitgestelde winstbelastingen. De winstbelasting wordt in de winst- en verliesrekening opgenomen, rekening houdend met de deelnemingsvrijstelling.

De over het boekjaar verschuldigde en verrekenbare belasting is de naar verwachting te betalen belasting over de belastbare winst over het boekjaar, berekend aan de hand van belastingtarieven die zijn vastgesteld op balansdatum dan wel waartoe materieel reeds op balansdatum is besloten, alsmede correcties op de over voorgaande jaren verschuldigde belasting.

Uitgestelde belastingvorderingen en -verplichtingen worden opgenomen voor beschikbare voorwaartse verliesverrekening en voor tijdelijke verschillen tussen de boekwaarde van activa en verplichtingen ten behoeve van de financiële verslaggeving en de fiscale boekwaarde van die posten. Het bedrag van de uitgestelde belastingvorderingen en -verplichtingen is gebaseerd op de wijze waarop naar verwachting de boekwaarde van de activa en verplichtingen zal worden gerealiseerd of afgewikkeld, waarbij gebruik wordt gemaakt van de belastingtarieven die zijn vastgesteld op balansdatum, dan wel waartoe materieel reeds op balansdatum besloten is.

Een uitgestelde belastingvordering (eventueel na saldering met een uitgestelde belastingverplichting) wordt opgenomen voor zover het waarschijnlijk is dat er in de toekomst belastbare winsten beschikbaar zullen zijn die voor de realisatie van de actiefpost kunnen worden aangewend. Het bedrag van de uitgestelde belastingvorderingen wordt verlaagd voor zover het niet langer waarschijnlijk is dat het daarmee samenhangende belastingvoordeel zal worden gerealiseerd.

3.4 TOELICHTING OP DE BALANS

Financiële vaste activa

1. Leningen

Het verloop van de leningen is als volgt:

Leningen (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	60.022	47.495
Verstrekte leningen	10.279	17.460
Aanpassingen hoofdsom	3.824	1.043
Aflossingen	-10.563	-4.148
Saldo in (bouw)depot	-667	-1.235
Bijzondere waardevermindering leningen	-6.648	-593
Stand per 31 december	56.247	60.022

De leningportefeuille bestaat per ultimo 2024 uit leningen aan 175 verschillende ondernemingen. De leningen hebben verschillende aflossingstermijnen en rentes. De aanpassing van de hoofdsom bestaat uit de toevoeging van opgelopen rente op de lening. De voorziening op de leningenportefeuille is in 2024 verhoogd met 6,6 miljoen euro. Voor twee posten is een voorziening genomen van 7,7 miljoen euro. Op een bestaande post is de resterende lening van 618.000 euro volledig afgeboekt, op een andere post is een voorziening van 365.000 euro teruggedraaid en voor lang lopende post is het faillissement afgerond en de resterende lening van 94.000 euro volledig afgeboekt.

Bijzondere waardeverminderingen leningen (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	1.201	609
Toevoegingen	7.725	875
Vrijval	-365	-
Afboekingen	-712	-283
Stand per 31 december	7.849	1.201

2. Participaties

Per 31 december 2024 heeft FSFE de volgende participaties (x€ 1.000):

Participaties (verkrijgingsprijs x € 1.000)	Vestigingsplaats	Verkrijgingsprijs	Aandeel in kapitaal
Biogas-Leeuwarden B.V.	Leeuwarden	215	41%
Greenvis B.V.	Utrecht	90	49%
Fripel B.V.	Menaldum	1.005	38%
PTO Heerenveen B.V.	Heerenveen	903	40%
Happywhale International B.V.	Tytsjerksteradiel	500	15%
Bio LNG ECL B.V.	Leeuwarden	585	15%
Energiepark De Doltten B.V.	Heerenveen	0	49%
Kelvin Friesland DevCo B.V.	's-Hertogenbosch	0	20%
BioValue B.V.	Sint Nicolaasga	1.990	20%
Bermgras ECL B.V.	Leeuwarden	163	25%
Solvent2Energy Harlingen B.V.	Dwingeloo	279	49%
Subtotaal		5.730	

Bijzondere waardevermindering participaties		-2.123	
Stand per 31 december		3.607	

In 2024 zijn er twee nieuwe participaties toegevoegd. Dit betreft een 49% belang in Solvent2Energy Harlingen B.V. en een belang in Happywhale International B.V. waarbij een lopende lening is omgezet in een participatiebelang van 15%. Daarnaast is in 2024 de participatie in BigSolar Friesland B.V. geliquideerd na afwikkeling van het faillissement.

De voorziening op de participaties is in 2024 verhoogd met 2,0 miljoen euro. Voor twee posten zijn er voorzieningen genomen van respectievelijk 903.000 euro en 1,0 miljoen euro. Voor een derde post is een bestaande voorziening verhoogd met 78.850 euro.

Bijzondere waardeverminderingen participaties (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	136	50
Toevoegingen	1.987	136
Afboekingen	-	-50
Stand per 31 december	2.123	136

Wij benadrukken dat de realiseerbare waarde van de verstrekte leningen en gehouden participaties onderhevig zijn aan de verhoogde mate van onzekerheid in verband met de inherente subjectiviteit gekoppeld aan de gehanteerde veronderstellingen en assumpties. Deze mate van onzekerheid wordt verhoogd door de levensfase van individuele investeringen en de potentiële implicaties van de huidige macro-economische omstandigheden op de ontwikkeling van de projecten en daarmee de toekomstige kasstroomverwachtingen van de individuele ondernemingen.

3. Financiële instrumenten

FSFE heeft voor 19.200 euro een kooptie afgesloten voor de koop van 1.844 aandelen in Fripel B.V. De optie moet worden uitgevoerd voor 31 december 2028. De kooptie is, in lijn met de genomen voorziening op de lening en participatie in Fripel B.V., eveneens volledig voorzien.

Bijzondere waardeverminderingen Financiële instrumenten (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	-	-
Toevoegingen	19	-
Afboekingen	-	-
Stand per 31 december	19	-

Vlottende activa

4. Debiteuren en overige kortlopende activa

Hierin zijn opgenomen:

Debiteuren en overige kortlopende activa (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Debiteuren en nog te ontvangen bedragen	243	95
Tussenrekening pro rata	1.463	1.049
Verschuldigde rente (grace period)	668	1.724
Overige kortlopende activa	-136	103
Stand per 31 december	2.238	2.971

De post Debiteuren en nog te ontvangen bedragen bestaat uit nog te ontvangen creditrente op rekening-courant Rabobank (10.000 euro), vordering voor garantie fee & afsluitprovisie (163.000 euro) en een openstaande factuur op Provincie Fryslân (70.000 euro).

De tussenrekening pro rata bevat de nog te ontvangen rente en aflossingen die leningnemers per 31 december 2024 verschuldigd waren aan FSFE.

De verschuldigde rente (grace period) betreft rentebetalingen (conform contractuele afspraak) die binnen een jaar zullen worden voldaan.

De overige kortlopende activa bevat een reeds ontvangen algehele aflossing welke nog verwerkt dient te worden na jaareinde.

5. Bankrekeningen

Liquide middelen voor een bedrag van 6,9 miljoen euro worden aangehouden op rekeningen bij ING Bank en Rabobank. Deze middelen zijn ter vrije beschikking van de vennootschap.

Eigen vermogen

6. Gestort kapitaal

Er is in 2024 een kapitaalstorting gedaan van in totaal 1,3 miljoen euro. De provincie Fryslân is 100% aandeelhouder van FSFE.

7. Overige reserves

Overige reserves (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	-4.521	-4.227
Resultaat lopende boekjaar	-7.419	-294
Stand per 31 december	-11.940	-4.521

Het voorstel om het resultaat over 2024 van +/- 7,4 miljoen euro toe te voegen aan de overige reserves is in de balans verwerkt.

Langlopende schulden

8. Aangetrokken leningen

Het opgenomen leningbedrag is volledig aangetrokken bij de provincie Friesland. Het totale bedrag heeft een resterende looptijd van langer dan 5 jaar. De te betalen rente bedraagt 2% op jaarbasis, en de maximale faciliteit bedraagt 60 miljoen euro.

Kortlopende schulden

9. Crediteuren

De post Crediteuren bestaat uit de nog te betalen management fee aan de fondsuitvoerder, een vergoeding ten behoeve van de ontwikkelfaciliteit, te betalen facturen voor de IC leden en een nog te betalen onkostendeclaratie.

10. Te betalen rente op langlopende schulden

Betreft de rentevergoeding op de aangetrokken leningen van de provincie Friesland.

11. Overige kortlopende schulden

Betreft onder andere de nog te betalen accountantskosten over 2023 (9.000 euro) en nog te ontvangen facturen van RvC en IC leden (12.000 euro) en de vennootschapsbelasting 2024 (25.000 euro)

3.5 NIET UIT DE BALANS BLIJKENDE RECHTEN EN VERPLICHTINGEN

Op balansdatum zijn er geen openstaande offertes. In mei 2023 heeft FSFE een betalingsgarantie afgegeven ter grootte van 3 miljoen euro aan BioValue Supply B.V. De betalingsgarantie heeft een looptijd tot 30 april 2025. In februari 2025 is de betalingsgarantie aangepast, waarbij de garantie is verlaagd naar 500.000 euro en de looptijd van de garantie verlengd tot 1 april 2026.

SVn verricht in samenwerking met e3 partners en in opdracht van FSFE het beheer van het fonds. Daarvoor is een overeenkomst gesloten met een looptijd van 15 jaar vanaf 14 juli 2014. De managementvergoeding die FSFE aan SVn betaalt bedraagt in 2024 1,040 miljoen euro (ex. BTW).

Management fee SVn (excl. BTW) (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Verplichtingen tot 1 jaar	912	1.040
Verplichtingen van 2 tot 5 jaar	3.260	3.701
Verplichtingen >5 jaar	-	471
Totaal	4.172	5.212

De provincie Friesland heeft het FSFE verzocht een aanvullende faciliteit in te richten voor de ontwikkelfase van lokale energie-initiatieven (LEI). SVn en e3 Partners voeren deze opdracht gezamenlijk uit en ontvangen daarvoor een management fee vanuit FSFE B.V. FSFE B.V. factureert deze kosten aan de provincie Friesland.

Management fee LEI SVn (excl. BTW) (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Verplichtingen tot 1 jaar	55	58
Verplichtingen van 2 tot 5 jaar	-	55
Verplichtingen >5 jaar	-	-
Totaal	55	113

3.6 TOELICHTING OP DE WINST- EN VERLIESREKENING

FSFE B.V. is vrijgesteld van BTW, dit betekent dat betaalde BTW over ingekochte diensten niet kan worden verrekend.

Renteresultaat

Renteresultaat (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Rentebaten leningen	4.186	2980
Rente liquide middelen	120	176
Overige rentelasten	-5	-
Rentelasten aangetrokken gelden	-1.011	-826
Totaal	3.290	2.330

12 Rentebaten leningen

Van de ontvangen rentebaten is 70% in liquide middelen ontvangen en 30% is bijgeschreven op de uitstaande hoofdsom van de betrokken leningnemers. De rentelasten vanuit depot zijn verrekend met de rentebaten leningen.

12. Rente liquide middelen

De rente op liquide middelen is de creditrente op het uitstaande saldo van de rekening-courant bij Rabobank.

12. Rentelasten depot

De leningnemers van FSFE betalen rente over het gehele leningbedrag over zowel het opgenomen deel als het niet-opgenomen deel. Over het gedeelte van de lening dat zij nog niet hebben opgenomen krijgen ze van FSFE een rentevergoeding. Dit zijn de 'Rentelasten depot'.

12. Rentelasten aangetrokken gelden

Rentelasten aangetrokken gelden betreft de te betalen rente op de aangetrokken leningen van de provincie Friesland.

Overige baten

Overige baten (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Afsluitprovisie	78	116
Opbrengsten uit participaties	-	120
Overige baten	101	57
Totaal	179	293

13. Afsluitprovisie

Dit zijn vergoedingen die aan de klant in rekening worden gebracht bij het afsluiten van financieringen.

13. Opbrengsten uit participaties

Opbrengsten uit participaties (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Opbrengsten uit participaties	-	120
Totaal	-	120

In 2024 zijn er geen opbrengsten uit participaties geweest.

13. Overige Baten

De overige baten zijn voornamelijk de bereidstellingsprovisie over de betalingsgarantie die door FSFE is afgegeven aan BioValue Supply B.V.

Som der bedrijfslasten

Som der bedrijfslasten (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Management fee	-1.258	-1.412
Kosten Raad van Commissarissen	-43	-42
Kosten Investeringscommissie	-49	-44
Overige kosten	-147	-113
Totaal	-1.497	-1.611

14. Management fee

Dit is de verschuldigde managementvergoeding (inclusief BTW) aan de stichting SVn conform de managementovereenkomst tussen FSFE B.V. en de stichting SVn.

15. Kosten Raad van Commissarissen

Dit zijn de vergoedingen die aan de commissarissen van FSFE zijn c.q. worden betaald voor hun werkzaamheden in de rapportageperiode.

16. Kosten Investeringscommissie

Dit zijn de vergoedingen die aan de leden van de Investeringscommissie zijn c.q. worden betaald voor hun werkzaamheden

17. Overige kosten

Som der bedrijfslasten (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Accountantskosten	-57	-22
Advieskosten	-80	-44
Verzekeringskosten	-7	-7
Overige kosten	-3	-40
Totaal	-147	-113

De accountantskosten zijn in 2024 aanzienlijk hoger. De hogere kosten worden veroorzaakt door hogere kosten voor de accountantscontrole 2023, die in 2024 in rekening zijn gebracht. Tevens zijn de accountantskosten 2024 verhoogd.

De hogere advieskosten over 2024 worden veroorzaakt door de inhuur van een interimmanager voor een bijzonder beheer dossier. Bij de advieskosten zit onder andere ook het opstellen van de jaarlijkse impactrapportage en advieskosten voor diverse dossiers.

De verzekeringskosten betreffen de bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering.

18. Bijzondere waardeverminderingen financiële vaste activa

Bijzondere waardevermindering financiële vaste activa (bedrag x € 1.000)	2024	2023
Bijzondere waardevermindering financiële vaste activa	-9.366	-1.306
Totaal	-9.366	-1.306

In 2024 is er voor 9,4 miljoen euro aan voorziening genomen. Deze bestaat voor 7,7 miljoen euro aan voorziening op verstrekte leningen, voor 2,0 miljoen euro aan voorziening op participaties en 19.200 euro aan voorziening op financiële instrumenten. Hiernaast is er ook een vrijval op de leningen van 365.000 euro

19. Vennootschapsbelasting

FSFE B.V. heeft eind 31 december 2023 voor in totaal 3,3 miljoen euro aan verrekenbare verliezen. Over 2024 is het verwachte fiscale resultaat 1,3 miljoen euro positief. Over het fiscale resultaat verwacht FSFE 24.699 euro aan vennootschapsbelasting af te dragen. Van de beschikbare verrekenbare verliezen wordt 1,2 miljoen euro aangewend en resteert 2,1 miljoen euro voor toekomstige verliesverrekening. De verwachte aanslag vennootschapsbelasting is reeds verwerkt in het resultaat.

De directie heeft het fiscaal verrekenbare verlies, gezien de onzekerheden over het kunnen aanwenden van de verliezen, niet opgenomen als een fiscale latentie.

3.7 GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum die impact hebben op de financiële positie van FSFE B.V.

4 OVERIGE GEGEVENS

Statutaire regeling over de bestemming van het resultaat

In de statuten van het FSFE is vastgelegd dat de Algemene Vergadering is bevoegd tot bestemming van (eventuele) winst, die door vaststelling van de jaarrekening is bepaald, en tot vaststelling van de uitkeringen.

Controleverklaring

Hiervoor wordt verwezen naar de hierna opgenomen verklaring.

Leeuwarden, 14 mei 2025

Directieteam FSFE B.V.

Bert van der Weerd

Michel Hendriks

Pieter van der Berg

5 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant